

Útilegumenn

Segja má að útilegumenn séu „frekir til fjárin“ í íslenskri menningu. Þeir eru áberandi í bókmenntunum, á leiksviðinu og í fornsögum. Þrjár Íslendingasagna hafa útlaga sem aðalpersónu og nægir þar að nefna Grettis sögu. Útlagar fornsagnanna eru harmrænar persónur. Þeir eru hart leiknir af gráglettni örlaganna eða verða fyrir óláni af einhverju tagi. Þeim er úthýst úr samfélaginu fyrir eitthvað sem í dag virðast litlar sakir. Samt sem áður ber að hafa í huga að flestir voru útlagarnir afbrotamenn sem treystu sér ekki til að búa með öðru fólki. Þeir neyddust til að draga fram lífið í útjafri samfélagsins með ránum og rupli og ílentust utangarðs. Sögur af útlögum í fornsögum minna oft á útlagana í villta vestrinu, en margir hafa bent á líkindi með þessum sagnaheimum.

Útilegumenn var að finna á Íslandi allt fram á 19. öld, en eftir móðuharðindin 1783 virðist sem þeim hafi farið að fækka mjög, en það ár dó einmitt sá þekktasti þeirra, Fjalla-Eyvindur. Útilegumenn leituðu yfirleitt skjóls í fáförnum óbyggðum eins og á miðhálandinu. Hraunbreiður voru ógreiðar yfirferðar og auðvelt að leynast í þeim og jafnvel hægt að finna þar hella. Ódáðahraun var e.t.v. þekktasti dvalarstaður útilegumanna, en það nær nánast að Svartárkoti. Sá ber er í reynd eina byggða bólið í grennd við þetta fyrrum illræmda greni útilegumanna. Sögur af útlögum, allt frá Gretti sterka til Fjalla-Eyvindar á 18. öld, eru enn við lýði í Bárðardal.

Sýningin

Það er vel við hæfi að sýning um útilegumenn sé haldin að Kiðagili í Bárðardal. Titill sýningarinnar er *Útilegu-*

Grettir Ásmundsson. Teikning eftir / Drawing by Sigurður Guðmundsson.

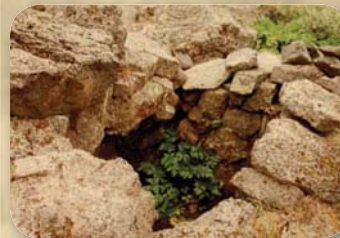
menn í Ódáðabrauni - goðsögn eða veruleiki? Þar er gefið yfirlit yfir allar hliðar íslenskra útilegumanna, sérstaklega í nágrenni Bárðardals og með hliðsjón af Þjóðsögum og munnmælasögum vítt og breitt um landið.

Róbert Arnfinnsson og Inga Þórhardóttir sem Kári og Halla í Fjalla-Eyvindi eftir Jóhann Sigurjónsson í Djúðlekkbázinu 1950. Róbert Arnfinnsson and Inga Þórhardóttir as Kári and Halla in Fjalla-Eyvindur by Jóhann Sigurjónsson in the Icelandic National Theatre in 1950. Ljósmynd / Photo: Vignir.

Þjóðsögur

Útilegumenn voru ekki bara illgjarnir stigamenn og þjófar heldur líka gjöfufull uppspretta fyrir ævintýraþrá fólks sem var hneppt í vistarbönd og hafði að litlu að hverfa. Mikill fjöldi sagna er til af samskiptum byggðamanna og útilegumanna sem hafa leynst einhverstaðar á ókennuðu hálandinu. Útilegumennirnir, sem oft eru á flotta undan réttvísinni, eru sagðir lifa frjálsum lífi eins og góðbændur í einangruðum dölum, þó oft séu rán og gripdeildir þeim mikilvæg tekjulind. Trúin á útilegumenn var enn svo svo sterk á 19. öld að ævintýramenn bjuggu sig út með nesti og nýja skó til að finna þá. Þeim tókst ekki að finna neinn útilegumann þó rústir á hálandinu sýni að einhverjir slíkir hafi vissulega dvalið þar. Ekkert bendir samt til þess að þeir hafi lifað því góða lífi sem þjóðsögurnar segja frá.

Rústir bústaðar útilegumanna í Herðubreiðarlindunni í austurjaðri Ódáðabrauns. Ruins of outlaw dwellings at the springs of Herðubreiðarlindur by the eastern edge of Ódáðabraun. Ljósmynd / Photo: Sveinn Tynfjörðsson.

Outlaws

Iceland had its fair share of outlaws. Early, as well as more recent, literature swarms with stories of them. They are abundant in the medieval sagas; three of which have an outlaw as its hero – most notably Grettir the Strong – and all of them came to tragic ends. Of course, these three were honourable men driven out of human society through some unfortunate quirk of fate. However, most outlaws were simply misfits and criminals, unable to live among others and forced to eke out a meagre existence on the edges of society, largely by thieving and banditry. The stories told in the sagas are often reminiscent of the outlaws in the ‘Wild West’, perhaps not surprising as many have noticed the general similarity between the Icelandic sagas and the stories of the West. Outlaws persisted in Iceland until the 19th century. Although, after the enormous eruptions in The Mist Hardship in 1783 the number of outlaws seems to decrease and the most known one, Eyvindur of the Mountains, died that year. They usually sought

Herðubreið séð frá norðri / Herðubreið seen from north. Ljósmynd / Photo: Sigurlína Tryggvadóttir.

shelter in uninhabited and out of the way places such as the mountainous Central Highlands and various lava-beds which provided a twisted and inaccessible landscape, easy to hide in, and often caves for shelter as well. Perhaps the most famous outlaw hideout was Ódáðahraun (Foul Deed Lava) which starts only a short distance from the farm of Svartárkot. In fact, the farm is the only human habitation in the vicinity of this infamous lair of brigands. Stories of outlaws, from Grettir the strong to Eyvindur of the Mountains (18th century), still live in Bárðardalur Valley.

The Exhibition

It is only fitting that, in connection with the Svartárkot Project, an exhibition on Icelandic outlaws is being held at Kiðagil in Bárðardalur. It's title is "Outlaws in Ódáðahraun – Myth or Reality?" and it gives an account of all aspects of the Icelandic outlaws, especially in the vicinity of Bárðardalur Valley and paying special attention to stories and folklore.

Folklore

Outlaws were not just a nasty bunch of brigands and thieves but also a rich source of escapist storytelling for people living more sedentary lives. Innumerable stories tell of dealings between lowlanders and outlaws and gradually there evolved a firm belief in prosperous outlaw settlements hidden somewhere in the Central Highlands. The outlaws, often fugitives from justice, were supposed to live free as farmers in their secluded valleys although often supplementing their income through banditry. The belief in outlaws was so strong that some bold adventurers set out to find these settlements in the 19th century, armed to the teeth. They didn't find any although ruins from the Highlands prove that some outlaws certainly resided there, but probably not as the prosperous farmers of popular imagination.

Texti/Text: Ólafur J. Engilbertsson/Axel Kristinsson
Hönnun og texti sýningar/Exhibition design and text:
Sögumiðlun ehf./Ólafur J. Engilbertsson
Verkefnisstjórn/Management:
Guðrún Tryggvadóttir/Sigurlína Tryggvadóttir
Prentun/Printing: Litróf-Hagprent

Kiðagil

Opið frá 10. júní - 31. ágúst kl. 08.00-22.00.

Á veturna er opið fyrir hópa eftir pöntunum. Pantanir í síma 466-1719 / 462-5752.

Gisting og veitingar

Í Kiðagili eru eins til fjögurra manna herbergi, uppþúin rúm. Á sumrin er matseðill. Hópatilboð allt árið. Kaffihlaðborð er alla sunnudaga í júlí og ágúst.

Open 10th of June - 31st of August 08.00-22.00.

Open by appointments during winter.
Reservations tel. 466-1719 / 462-5752.

Accommodation and catering

In Kiðagil we offer rooms for 1-4 persons with bed linen. Menu during the summer season. Special offers for groups the whole year. Coffee and buffet every Sunday in July and August.

SVARTÁRKOT menning – náttúra

www.svartarkot.is

ReykjavíkurAkademían og fleiri fræðastofnanir starfa með Bárðdælingum að stofnun rannsókn- og kennsluseturs í Svartárkoti. Haldin verða alþjóðleg háskólanámskeið um sambúð manns og náttúru, íslenska og bárðdælska menningarsögu í alþjóðlegu samhengi. Sýningin Útilegumenn í Ódáðahrauni er liður í verkefninu.

SVARTÁRKOT culture – nature

A research and teaching centre will be established at Svartárkot in Bárðardalur Valley. International courses will be held, on the relations between humans and nature as well as local cultural history in global context. The exhibition is a part of this project.

Útilegumenn í Ódáðahrauni

– goðsögn eða veruleiki?

Sögumiðlun ehf. | Gyða S. Björnsdóttir | www.sogumidlun.is

Ljósmynd á þessari síðu/Photo on this page by Grímur Bjarnason. Leikarar/actors: Lilja Guðrún Þorvaldsdóttir og /and Þórarinn Eyrjofsson sem /as Halla og Kári í /in Vjallaeyvindur og kona hans ("Eyvindur of the Mountains and his wife"). Þjóðleikbúsið /The Icelandic National Theatre 1988.

Forsíttmynd/Photo on front page: Jón Abils sem Skugga-Sveinn í Þjóðleikbúsina 1952-3. Jón Abils as Skugga-Sveinn in the Icelandic National Theatre in 1950. Ljósmynd/Photo: Vignir.

Outlaws in Ódáðahraun
– Myth or Reality?
Exhibition at Kiðagil in Bárðardalur